

■ Tekst 1

Amsterdam werd vanaf het midden van de zestiende eeuw een belangrijke stapelmarkt waar een grote variëteit aan producten werd opgeslagen, bewerkt en verkocht. Om deze handel heen groeiden de **cartografie**¹⁾ en bedrijfstakken als drukkerijen en bank- en verzekeringswezen. Amsterdam groeide uit tot de grootste stad van Holland. Door kaarten uit de zestiende eeuw, zoals die op afbeelding 1, kunnen we ons een beeld vormen van de stad. Het IJ was nog een zeearm, met daarin een haven die in verbinding stond met het Damrak. De zeeschepen konden de stad binnenvaren tot de huidige Dam. De Dam was bebouwd met huisjes en het voormalige raadhuis.

■ Tekst 2

Aan het einde van de vijftiende eeuw ondernamen Portugezen en Spanjaarden grote ontdekkingsreizen naar Indië en Amerika. Ook Holland raakte betrokken bij de handel in koloniale waren. Vanuit Amsterdam werden de eerste tochten naar Indië ondernomen. Overal in het land maakte men vervolgens aanstalten om schepen naar Indië te sturen. In 1602 ontstond uit al die versnipperde initiatieven de Verenigde Oost-Indische Compagnie, de VOC. Amsterdam nam meer dan de helft van het kapitaal in de nieuwe onderneming voor zijn rekening en was dus erg machtig in deze organisatie. Bij de oprichting van de VOC waren niet alleen rijke kooplieden betrokken, ook de burgerij investeerde in het project. Het hoofdbestuur, de Heren Zeventien genaamd, bestond uit de verschillende deelnemende steden, de zogenaamde Kamers. Langs de handelsroutes en in Azië werd een netwerk van handelsposten opgezet. Halverwege de achttiende eeuw had de VOC ongeveer 25.000 mensen in dienst in Nederland, Azië en op de schepen. Het was een bekend bedrijf omdat zoveel mensen er direct of indirect hun brood verdienden. Daarnaast deden er altijd veel spannende verhalen de ronde over verre Aziatische landen en spectaculaire reizen. Ook zag men thuis en in de winkels dagelijks de producten die door de Compagnie werden aangevoerd.

Vrij naar:

Korte geschiedenis van de stad Amsterdam, zoals beschreven op de site Amsterdam.nl
<http://www.amsterdam.nl/kunstcultuur/kortegeschiedenis.html>

---

noot 1

het vervaardigen van land-, zee- en luchtkarten, atlanten en plattegronden

Tekst 3 - Tekst en vertaling van muziekfragment 1

Reys na Oost-Indiën

O schoon Europia,
Nu wil ik reyze gaan,
Na dat rijk Asia,
Om te bezien,
Ik heb zo lang gedagt,
Mijn vrolijk Hert dat lagt,
Dat ik werde verwagt
Te Batavia:
Ik ga bezoeken de Indiaan,
Want zijn Waaren,
Doe mijnder verklaaren,
Staan mij wel aan.

En reyze dan zo voord,
Lustig en ongestoord,
Ik zeg 't u, aanhoord,
Het gaat zo wel.
Voor zeven jaaren tijd
Ik zo mijn tijd verslijt,
Hier mee zo gaat de Fluyt
Na Batavia,
Banda, Samater ende Ceylon,
En in Tarnaten,
Zijn brave Soldaten,
Ook in Ambon.

Daar de Noot met zijn bast,
En zwarte Nagelen wast,
Peper met menig last,
Lak en Yvoor.
Tot Banda, hoord vermaan,
Zullen wy, wild verstaan,
Lustig de Trommel slaen,
U na 't gehoor,
En houwen ons daar zonder gevaar,
Speelen zeer aardig,
Lustig en vaardig,
Met d' Zwartinn' klaar.

Reis naar Oost-Indië

O mooi Europa,
Nu wil ik gaan reizen,
Naar het rijke Azië,
Om het te bekijken,
Ik heb er zo lang aan gedacht,
Mijn vrolijk hart dat lacht,
Dat ik word verwacht
In Batavia:
Ik ga Oost-Indië bezoeken,
Omdat zijn producten,
Hoor mijn verklaring,
Mij goed bevallen.

En dan reizen we verder,
Blij en ongestoord,
Ik zeg U, luister,
Het gaat erg goed.
Al zeven jaar
Besteed ik zo mijn tijd,
Met de **Fluyt**²⁾ mee
Naar Batavia,
Banda, Sumatra en Ceylon,
En in Ternate,
Zijn dappere soldaten,
En ook op Ambon.

Waar de noot met zijn bast,
En de zwarte kruidnagelen groeien,
Peper in grote hoeveelheden,
Lak en ivoor.
In Banda, luister,
Zullen wij, begrijp me goed,
Vrolijk op de trommel spelen,
Op aangenaam klinkende manier,
En daar verblijven zonder gevaar,
En heel aardig spelen,
Vrolijk en bedreven,
Met de prachtige donkere meisjes.

Uit: *Delfsche Helicon* (Amsterdam ca. 1720)

---

noot 2

driemaster koopvaardijship

■ Tekst 4 - Tekst en vertaling van muziekfragment 2

Wat lijdt den Zeeman al verdriet,
Bij nachten en by dagh,
Als hy de doot voor oogen siet,
En niet ontvluchten magh,
Door storm en groot onweer,
En geweld van de baren,
Dat brengt ons des te meer
In angst en groot bezwaren.

Godt helpt haer dan wel uyt den noodt,
Die hem aanroepen seer.
Hy wil niet den Sondaer zijn doodt,
Maer dat hy hem bekeer,
Want door sijn stercke handt
Gaat hy den Mensch weer laven,
En brengt hem weer te landt
In een gewenschte Haven.

Als sy komen te lande sijn,
Soo is haer eerste werck
Te drincken Toback en Brandewijn,
Gaen weynigh in de Kerck,
't Is haer vergeten dra,
Dat haer den Heer gepresen,
Trouw hielp door sijn gena,
Uyt angst en groote vreesen.

Met Vrouwtjes van den lichten aert
Raken sy op het wilt.
Sy moeten weder op de Vaert
Als 't Gelt al is verspilt.
't Is haer geen groote eer,
Noch minder voor de Vrouwen,
Want sy na Godes Leer
Haer sedigh moeten houwen.

Wat heeft de zeeman toch een verdriet
Zowel overdag als 's nachts,
Als hij de dood voor ogen ziet,
En niet ontsnappen kan,
Door storm en hevig onweer,
En het geweld van de golven,
Die ons zozeer brengen,
In angst en grote nood.

God helpt hen dan wel uit het gevaar,
Die een beroep op Hem doen,
Hij is niet uit op de dood van de zondaar,
Maar op diens bekering.
Want door Zijn sterke hand,
Geeft hij de mens weer kracht,
En brengt hem weer aan land,
In een gewenste haven.

En als zij dan weer aan land zijn,
Dan is de eerste daad,
Gaan drinken, tabak en brandewijn,
Naar de kerk gaan doen ze niet vaak,
Snel zijn zij vergeten,
Dat zij de Heer moeten prijzen,
Die hen geholpen heeft met Zijn Genade,
In tijd van angst en vrees.

Met vrouwen van lichte zeden,
Gaan zij aan de boemel,
En zo moeten zij weer gaan varen,
Als het geld is verspild.
Het is geen grote eer,
Nog minder voor de vrouwen,
Want zij zouden zich moeten gedragen
Naar Gods leer.

■ Tekst 5 - Tekst van muziekfragment 3

1. Wat lijdt den zeeman al verdriet
bij dage en bij nacht,
Als hij de dood voor ogen ziet
en niet ontvluchten mag.

Refrein:

- Want menig bootgezel,
hij moet zijn leven wagen
Al op de zee rebel
bij nachten en bij dagen
2. Al zij ook op een lager wal
door stormen drijven voort,
Zij kappen dan de masten al
en werpen ze overboord.
3. En als hij komt te lande zijn
zo is zijn eerste werk,
te drinken bier en brandewijn
gaan weinig naar de kerk.
4. En als zij krijgen geld in d'hand
zo is het haast verteerd.
Zij kopen daarom land noch zand
het gaat steeds naar de weerd.
5. Toen men dit nieuw lied eerstmaal vond
voeren wij over zee.
Van Oost-Indiën naar 't vaderland
naar Middelburg, de stee.

■ Tekst 6 Bauhaus-manifest

In 1919 schreef de oprichter van het Bauhaus, Walter Gropius, het onderstaande manifest waarin de belangrijkste uitgangspunten van het Bauhaus verwoord werden.

Het uiteindelijke doel van alle beeldende kunsten is het bouwwerk. Ooit was het verfraaien van bouwwerken de voornaamste opdracht van de beeldende kunsten. Ze vormden een onlosmakelijk onderdeel van de grote architectuur. Nu zijn ze geïsoleerd en zelfgenoegzaam. Daarvan kunnen ze pas weer bevrijd worden door bewuste samenwerking van alle werklieden. Architecten, schilders en beeldhouwers moeten de vele aspecten van een gebouw opnieuw leren kennen en begrijpen, zowel in hun totaliteit als in de afzonderlijke onderdelen. Dan zal hun werk vanzelf weer vervuld raken van de architectonische geest die ze in de salonkunst verloren heeft.

De oude kunstscholen waren niet bij machte deze eenheid tot stand te brengen. Hoe konden zij ook, kunst is immers niet aan te leren. Zij moeten weer opgaan in de werkplaats. De alleen maar tekenende en schilderende wereld van dessin-ontwerpers en kunstnijveraars moet eindelijk weer een bouwende wereld worden. Wanneer de jonge mens die de liefde tot beeldende schepping in zich voelt, net als vroeger zijn loopbaan begint met het leren van een handwerk, dan blijft de onproductieve ‘kunstenaar’ in de toekomst niet langer gedoemd tot onvolledige kunstbeoefening. Immers, zijn vaardigheid blijft nu behouden voor het handwerk, waarin hij tot voortreffelijke prestaties in staat is.

Architecten, beeldhouwers en schilders, wij moeten allen terug naar het handwerk. Want het kunstenaarschap is geen beroep. Er is geen wezenlijk verschil tussen de kunstenaar en de handwerksman. De kunstenaar is een hogere gradatie van de handwerksman. De hemelse genade laat in zeldzame, creatieve momenten kunst opbloeien uit zijn werk, buiten zijn bewuste wil om. De grondslag van het ambachtelijke is echter voor elke kunstenaar onontbeerlijk. Daar ligt de oerbron van het scheppend vormgeven.

Laten wij dus een nieuw gilde van handwerkers vormen, zonder die aanmatigende scheiding in klassen die een muur van hoogmoed opricht tussen handwerkers en kunstenaars. Laten wij gezamenlijk de nieuwe bouwkunst van de toekomst, die alles in een zal zijn, wensen, bedenken en scheppen: architectuur, beeldhouwkunst en schilderkunst die, voortgekomen uit miljoenen handen van handwerkers, eens ten hemel zal rijzen als een kristallen symbool van een nieuw geloof.

■ Tekst 7

Toen in Nederland in 1960 voor het eerst een musical werd geproduceerd, moest het genre kennelijk nog aan het publiek uitgelegd worden. Het *Algemeen Handelsblad* gaf bijvoorbeeld de volgende kenschets van de musical in het algemeen:
“In zijn meest ideale vorm, die evenveel geldt als voorbereiding vergt, verenigt de musical de vaart van een moderne revue met het samenhangend libretto van een operette, zij het met radicaal andere inhoud en een ander klimaat. De musical biedt vooral een zó sterk doorgecomponeerde, gespannen en dynamische eenheid van dans, zang, spel en decor, dat er zoiets als een *Gesamtkunstwerk* ontstaat, afgestemd op de mens van deze tijd, zijn gevoelsleven, zijn onrust en zijn wijze van kunstconsumptie.”

In 1987 werd het honderdjarig bestaan van theater Carré gevierd met de musical *Cats*. Het succes hiervan vormde de aanleiding voor producent Joop van den Ende, die tot dan toe revues en toneelstukken had uitgebracht, om de musical tot speerpunt van zijn bedrijf te maken. Hij schiep daarmee niet alleen productioneel, maar ook in menskracht een totaal nieuwe infrastructuur voor theatertalenten van eigen bodem. Van den Ende wist het genre tot de grootste attractie voor een zeer breed publiek te maken.
In de krant hoeft tegenwoordig niet meer uitgelegd te worden wat een musical is.

Naar: Henk van Gelder, *Deerlijk in de verdrukking duurt lang* (NRC Handelsblad, Weekendbijlage ‘Thema Musical’, 14 september 2002).

■ Tekst 8

Cyrano - De Musical

Het verhaal:

'Cyrano - De Musical' speelt zich af in het Parijs van 1640. Een tijd vol oorlogen. De held van het verhaal is Cyrano, officier in het leger, dichter en toneelschrijver, wiens gezicht ontsierd wordt door een veel te grote neus. Zijn onzekerheid verbergt hij achter vlijmscherpe woorden in puntige maatschappijkritische poëzie. Zijn uitdagend gedrag loopt vaak uit op een duel.

Cyrano is verliefd op Roxane. Zij ziet echter meer in de knappe cadet Christian, die dient in het corps dat onder leiding van Cyrano de oorlog ingaat. In herberg Ragueneau ontmoet zij Cyrano en vraagt hem om op Christian te letten en aan hem te vragen haar te schrijven. De jonge soldaat weet echter niet hoe hij zijn liefde moet verwoorden. Cyrano stelt voor om een verbond te sluiten: "Mijn woorden, jouw stem". Letterlijk gebeurt dat in de 'balkonscène', waar Christian onder het balkon van Roxane de poëtische woorden uitspreekt die Cyrano hem influistert. Vanaf het front schrijft Cyrano dagelijks prachtige liefdesbrieven aan Roxane, ondertekend met de naam Christian.

Roxane gaat naar het front om Christian te vertellen dat zij door zijn brieven steeds meer van hem is gaan houden: niet om zijn uiterlijk, maar om zijn dichterlijke geest. Christian dringt er bij Cyrano op aan dat hij haar de waarheid vertelt nu duidelijk is dat Roxane eigenlijk van de dichter houdt.

Cyrano vraagt aan Roxane of het waar is dat lelijkheid voor haar ondergeschikt is aan liefde. Zij antwoordt bevestigend. De strijd barst los juist op het moment dat Cyrano haar een bekentenis wil doen. Christian werpt zich als eerste in het gevecht en wordt gedood. Zijn lichaam wordt bij Roxane gebracht. Zij vindt de afscheidsbrief die Cyrano geschreven heeft en zweert Christian eeuwig trouw. Cyrano kan haar de waarheid nu niet meer vertellen.

Roxane gaat na de dood van Christian in een klooster, waar Cyrano haar wekelijks bezoekt. Op een avond, zeven jaar later, wordt Cyrano het slachtoffer van een aanslag. Zwaargewond arriveert hij bij Roxane. Hij vraagt of hij de laatste brief van Christian mag lezen. Ondanks het feit dat het al donker is en hij eigenlijk niets meer kan zien, leest Cyrano de brief hardop voor. Hij kent de tekst volledig uit zijn hoofd. Dan beseft Roxane eindelijk wie haar al de tijd die prachtige woorden schreef. Nu is het te laat. In de armen van zijn geliefde sterft Cyrano met een laatste gelukzalige glimlach om zijn lippen.

■ Tekst 9

Musicaltekst 'Cyrano - De musical', tekst Koen van Dijk

Lied: Herberg Ragueneau

GASTEN: Wat is 't menu Ragueneau?
Op rijm, Ragueneau!

RAGUENEAU, GASTEN, DIENSTERS

Er is een soep, een soep als een ballade
Ja, bijna overlopend van enjambement
En na die soep vervolgens een salade
Op ieder blad vindt U een literair accent

Daarbij een saus, de saus is een sensatie
De saus is sjiek met daarin sherry en sjalot
Ik vraag applaus: een saus-alliteratie
U likt uw lippen en uw pen af van genot

RAGUENEAU
Ik heb voor U
Het rijmende menu
Een dichterlijke jus
Poëtische desserts
En mijn geheim?
Ik kokkerel op rijm
Kamille! Dille! Tijm!
Ja, alles hier is vérs!

■ Tekst 10

Toneeltekst Cyrano de Bergerac 1974, vertaling Ben Royaards

Ragueneau:

(TOT EEN VAN DE BAKKERS, TERWIJL HIJ HEM HET BROODJE TOONT)

De inkeping in die broodjes moet je beter leggen!

In 't midden de cesuur! Hoe vaak moet ik 't nog zeggen!

(TOT EEN ANDER, OP EEN NOG ONVOLTOOID GEBAK WIJZEND)

Jij, dit kasteel van deeg heeft nog een dak van doen!

(TOT EEN KOKSMAATJE OP DE GROND, DIE GEVOGELTE AAN HET SPIT STEEKT)

En jij! Hang aan 't rad niet enkel die kalkoen!

Ook eens een gans, een eend!

Afwiss'ling in de dingen!

Hoor toch, terwijl je werkt,

Malherbe lied'ren zingen!

Hoe hij op een lang vers

een korter volgen laat,

En wentel boven 't vuur

zo strophen van gebrad!

Lize: Die rijm'larij!

■ Tekst 11

De buikdans, zoals die nu in het Westen veelal wordt beoefend, is rond 1900 in de Verenigde Staten tot ontwikkeling gekomen. In 1893 werden beroemde Egyptische en Syrische danseressen door impresario Sol Bloom naar de Wereldtentoonstelling in Chicago gehaald. Om het publiek nieuwsgierig te maken introduceerde Bloom de toen prikkelende term 'buikdans'. Hoewel er schande werd gesproken van de obscene geachte dansen, waren de danseressen een enorme sensatie. Nadien buiten de opkomende filmindustrie in Hollywood de fantasie van de oriëntaals dansende prinses optimaal uit. Het overdadig versierde, blote buikdanskostuum is een uitvinding van die tijd en heeft meer te maken met de entertainmentindustrie, die ook floreerde in landen waar de buikdans oorspronkelijk vandaan komt zoals bijvoorbeeld Egypte en Turkije, dan met authentieke folklore.

Naar: *Oriëntaalse dans in Nederland; Dansen met het hart* (NRC Handelsblad, 6 februari 1997, pagina 1 Agenda).

■ Tekst 12

Paula Marissink uit Utrecht is **antropologe**³⁾, maar verdient haar brood als buikdanseres en buikdanslerares. Ze maakt na optredens vaak mee dat mensen haar op de schouders kloppen en iets toevoegen in de geest van: 'Goh, ik dacht dat buikdansen zomaar wat gewiebel was.' En soms is dat ook zo, moet Paula toegeven. Die wiebelende danseressen hebben volgens Paula te vaak naar Hollywoodfilms gekeken. Toen Paula voor het eerst stukjes van Hollywood-buikdansen zag, viel het haar op dat de filmmakers wel peperdure films produceren, maar geen geld uitgeven aan een professionele buikdanseres. De makers hebben kennelijk een beeld van een kronkelende danseres voor ogen en daaraan moet worden beantwoord. Paula heeft zelf aan den lijve ervaren hoe lichtzinnig met de buikdans omgegaan wordt. Toen zij door een lokaal televisiestation gefilmd werd tijdens een optreden, bleek later dat de camera alleen op haar buik en heupen had ingezoomd. Wat mensen op het scherm te zien kregen, leek op deze manier getoond inderdaad alleen op gewiebel. Geen wonder dat mensen denken dat 'er geen kunst aan is'.

Naar: *De waardigheid van de buikdans* (Algemeen Dagblad, 17 maart 1992, pagina 2).

---

noot 3

antropologie = de wetenschap van de mens